

MATEŘSKÉ ŠKOLY V PREŠOVSKÉM KRAJI 1948 – 1960¹

Lucie GILAROVÁ

Abstract: *Kindergartens in the Prešov Region during 1948 – 1960.* The study aims to describe the origin, development and operation of kindergartens in the Prešov region during the years 1948 - 1960. The topic was processed on the basis of available archive documents, newspaper articles and scientific literature. We mainly used materials from the fund of the Regional National Committee in Prešov, Department of Education and Culture (1949 - 1960) from the State archive in Prešov. We also relied on periodicals - especially *Učiteľské noviny* (Teacher's newspaper), a magazine *Materská škola* (Kindergarten) and other regional periodicals, but also professional literature dealing with history of kindergartens. The topic of kindergartens in the Prešov region after 1948 has not been processed, so the study thus brings new knowledge about the history of preschool care. The text has been enriched by tables and photographs from the selected period.

Keywords: Kindergartens. Preschool education. Prešov Region. Czechoslovakia 1948 - 1960. Little children.

Úvodem

Studie si klade za cíl popsat vznik, vývoj a provoz mateřských škol (MŠ) v Prešovském kraji v letech 1948 – 1960. Téma bylo zpracováno na základě dostupných archivních dokumentů, novinových článků a odborné literatury. Využili jsme především materiály z fondu Krajský národní výbor v Prešove, odbor školstva a kultúry (1949 – 1960) ze Štátneho archívu v Prešove. Opírali jsme se také o dobový tisk – především *Učiteľské noviny*, časopis *Materská škola* a jiná regionální periodika, ale také o odbornou literaturu zabývající se historií mateřských škol. Téma MŠ v Prešovském kraji po roce 1948 dosud nebylo zpracováno, studie tak přináší nové poznatky o dějinách předškolní péče. Text je doplněn tabulkami a dobovými fotografiemi.

Počátky předškolní péče o děti

Předškolská zařízení pro zajištění péče o malé děti začala v Uhrách vznikat již během 19. století. Jednalo se o předchůdkyně jeslí a MŠ, tzv. dětské opatrovny nebo útulky.² Vznikaly buď jako státní nebo církevní. Vůbec první dětská opatrovna na území

1 Studie vznikla v rámci projektu SGS/2/2020.

2 TRUBÍNIOVÁ, Valentína. Retrospektívny pohľad na výchovu a vzdelávanie detí v prvých detských opatrovniach na Slovensku. In GAŠPAROVÁ, Eva – MIŇOVÁ, Monika (eds.). *Od detskej opatrovne k materskej škole*. Banská Bystrica : Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu 2009, s. 38.

dnešního Slovenska se otevřela na podzim roku 1829 v Banské Bystrici.³ V Prešově zahájila provoz první opatrovna v roce 1876.⁴ A hned v roce 1893 vznikl v Prešově také ústav pro výchovu dětských opatrovkyň, kde se vzdělávaly budoucí opatrovatelky. Do první světové války fungovalo na území dnešního Slovenska celkem 305 dětských opatroven.⁵ O tato první předškolská zařízení jeví zájem především rodiče ve městech. Ve vesnickém prostředí se ale dlouhodobě setkávala s nedůvěrou rodičů. Propagátoři těchto zařízení apelovali zejména na zajištění bezpečnosti dětí. Ve východoslovenských novinách *Naša zastava* uveřejnili v roce 1907 článek o rodičích, kteří vystupovali proti založení dětské opatrovny ve své vesnici. Jednoho dne, během práce rodičů na poli, došlo k neštěstí, kdy jejich čtyři bezprizorní malé děti založily požár ve stodole a všechny při něm zemřely. Autor článku zdůrazňuje, že pokud by trávil děti čas v opatrovně, k neštěstí by nedošlo.⁶

Ve školkách probíhala cílená činnost podle předem zavedených osnov a rozvrhu hodin, nešlo tedy pouze o instituce, ve kterých opatrovatelky hlídaly děti. „*Naše najmenšie detičky usilovne chodia do milovaného bavenia, kde primerane svojim schopnostiam tol'ko pekných vecí sa naučia a učiť sa hrajú. Deti od 3. do 6. roku všestranným pestovaním duševných a telesných vlôh, dostanú dobrý základ pre ľudovú školu. Zručnosť detičiek pestuje sa výchovnými ručnými prácami, z papiera, lyka, modelovaním z hlíny. Majú i svoje slávnosti a dni radosti, ktoré roztomilým spôsobom, detským vlohám primerane oslavujú. Na Mikuláša a Vianoce dostávajú malé darčeky. Školský rok ukončievajú pestrými rozlúčkovými slávnosťami.*“⁷

Historií předškolní výchovy od počátku dějin se zabývaly autorky Ludmila Bělinová a Věra Mišurcová.⁸ Dějiny předškolských zařízení na území dnešního Slovenska zpracoval kolektiv autorů, který se věnoval především vzniku prvních dětských opatroven během 19. století na Slovensku.⁹ Z novějších studií pak máme k dispozici

- 3 MIKLEŠ, Ján. Vznik detskej opatrovne v Banskej Bystrici. In BARTUŠKOVÁ, Marie – ČETEČKA, Juraj a kol. *Kapitoly z histórie materského školstva na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1970, s. 69.
- 4 PODHÁJECKÁ, Mária. Prvé opatrovne a prvý Ústav pre výchovu opatrovkyň v Prešove v kontexte ďalších vývojových edukačných tendencií. In GAŠPAROVÁ, Eva – MIŇOVÁ, Monika (eds.). *Od detskej opatrovne k materskej škole*. Banská Bystrica : Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu 2009, s. 55.
- 5 PODHÁJECKÁ, Mária. Vývoj predškolských zariadení v Prešovskom okrese do roku 1918. In KÓNYA, Peter – MATLOVIČ, René (Eds.). *Prešovské evanjelické kolégium, jeho miesto a význam v kultúrnych dejinách strednej Európy*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 1997, s. 313-314.
- 6 Viklad jedného smutného obrazka. In *Naša zastava: Politické a spoločenské novinky z obrazkami pre vihodnoslovenský ľud*, roč. 1, 1907, č. 7, s. 15-16.
- 7 PODHÁJECKÁ, Mária. Vývoj predškolských zariadení v Prešovskom okrese do roku 1918. In KÓNYA, Peter – MATLOVIČ, René (Eds.). *Prešovské evanjelické kolégium, jeho miesto a význam v kultúrnych dejinách strednej Európy*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 1997, s. 314.
- 8 BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN, 1980.
- 9 BARTUŠKOVÁ, Marie – ČETEČKA, Juraj a kol. *Kapitoly z histórie materského školstva na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1970.

dva sborníky z konferencí, které se konaly v roce 1999 v Bratislavě¹⁰ a v roce 2009 v Banské Bystrici¹¹ u příležitosti 170. a 180. výročí založení první dětské opatrovny na Slovensku. Autoři mnohých příspěvků se zabývali historií MŠ na Slovensku. Článek o dějinách předškolských zařízení v prešovském okrese do roku 1918¹² zpracovala Mária Podhájecká, která se ve více studiích věnovala historii vzdělávání učitelů předškolských zařízení.¹³

Prešovský kraj po roce 1945

Životní podmínky se v Prešovském kraji¹⁴ velice změnily po roce 1945, kdy začala poválečná obnova země. Původně téměř zcela agrární východní Slovensko se industrializovalo a vznikly průmyslové podniky. Lidé tak už nemuseli pracovat pouze v zemědělství, ale měli možnost najít si práci také v průmyslu. Životní úroveň místních tak začala pozvolna růst. S tím souvisela také elektrifikace Prešovského kraje, která intenzivně probíhala od roku 1946. V roce 1944 mělo elektřinu pouze 80 měst a obcí, tedy asi 10,4 % z celkového počtu sídel. Do roku 1953 se podařilo elektrifikovat 296 obcí, což představovalo 39,2 % všech sídel.¹⁵

Zásadní změny, které nastaly po druhé světové válce, se projeví také ve školství. V roce 1948 byl přijat zákon č. 95/1948 Sb., tzv. školský zákon, který upravoval podobu jednotného školství. Všechny školy od mateřských až po vysoké patřily pod správu státu a začala povinná školní docházka pro všechny děti od šesti do 15 let, trvala devět let a probíhala na školách národních (školy I. stupně) a na školách středních (školy II. stupně).¹⁶ Školská správa řešila na začátku velké problémy s provozem všech typů škol. Mnoho školních budov v Prešovském kraji bylo poškozeno nebo

- 10 MICHALIČKA, Vladimír (ed.). *Dejiny predškolskej výchovy na Slovensku*. Zborník Múzea školstva a pedagogiky. Ed. Aktuálne otázky školského múzejníctva. 7. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva, 1999.
- 11 GAŠPAROVÁ, Eva – MIŇOVÁ, Monika (eds.). *Od detskej opatrovne k materskej škole*. Banská Bystrica : Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu, 2009.
- 12 PODHÁJECKÁ, Mária. Vývoj predškolských zariadení v Prešovskom okrese do roku 1918. In KÓNYA, Peter – MATLOVIČ, René (Eds.). *Prešovské evanjelické kolégium, jeho miesto a význam v kultúrnych dejinách strednej Európy*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 1997, s. 313 – 315.
- 13 PODHÁJECKÁ, Mária. 100 rokov od založenia Ústavu pre výchovu detských opatrovateliek v Prešove. In *Pedagogická revue*, roč. 46, 1994, č. 1 – 2, s. 86-89; PODHÁJECKÁ, Mária. Vzdělávání opatrovkýň v druhé polovině 19. století. In *Perspektívy rozvoja vzdelanosti v Prešovskom kraji v kontexte spoločenských premien a pri vstupe do 21. storočia*. Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied PU, 1998, s. 63-67.
- 14 Prešovský kraj jako správní jednotka v období 1949 – 1960 se skládal z následujících 15 okresů: Bardejov, Giraltovec, Humenné, Medzilaborce, Michalovce, Prešov, Sabinov, Snina, Sobrance, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník, Veľké Kapušany a Vranov. VOLKO, Viliam – KIŠ, Miloslav. *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2007, s. 45.
- 15 (ed). Elektrifikácia obcí Prešovského kraja. In *Nový život: Orgán Krajského výboru KSS v Prešove*, roč. 3, 1953, č. 75, s. 5.
- 16 Zákon č. 95/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství – školský zákon (online 28. 8. 2020 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>).

zcela zničené během přechodu fronty v závěrečné fázi války. Chyběly prostory pro učebny a tak se na mnohých školách vyučovalo na dvě, někde dokonce na tři směny. Jednotlivé třídy se tak v učebnách střídaly.¹⁷ V tomto prostředí válkou zasaženého a zaostalého Prešovského kraje začaly vznikat nové MŠ.

Zřizování mateřských škol

MŠ v Československu po roce 1948 měly dvě základní funkce. Zajistit péči o děti zaměstnaných matek a vychovávat děti předškolního věku se zaměřením na cíle socialistické výchovy.¹⁸ Školským zákonem č. 95/1948 Sb. se MŠ plnohodnotně začlenily do školské soustavy. S tím souviselo i zavedení studijního oboru předškolní výchovy na pedagogické fakulty.¹⁹ Zákon určoval, že do MŠ mohou docházet tělesně i duševně zdravé děti od tří do šesti let, tedy do doby, než začnou docházet do národní školy (NŠ). MŠ se zřizovaly v obcích nebo u závodů, pokud se přihlásilo minimálně 20 dětí. V jedné třídě mohlo být maximálně 30 dětí, pokud by jich bylo více, měla se otevřít nová třída. MŠ zřizoval zemský školní úřad, který ji mohl také uzavřít, pokud klesl počet zapsaných dětí pod 15, pravidelně docházelo méně než 10 dětí nebo pokud přestalo vyhovovat umístění či vybavení MŠ. Za docházku do školky rodiče dětí neplatili. Děti obvykle navštěvovaly MŠ v obvodu, do kterého spadaly podle místa bydliště. Pokud se v obvodu MŠ nacházely jesle či zemědělský útulek, spadaly pod pedagogický dohled příslušné MŠ.²⁰ Vládní nařízení č. 195/1948 Sb. z 26. července 1948 dále upřesňovalo, že budova školky má být dobře a bezpečně přístupná. Zřizovaly se tři typy MŠ – s 8-hodinovou (výchovnou), 12-hodinovou (celodenní) a 24-hodinovou (celotýdenní) péčí. Děti do MŠ přijímal ředitel školy, který upřednostnil děti zaměstnaných rodičů, dále děti, o které nepečovala matka, děti žijící ve špatných sociálních a zdravotních podmínkách nebo děti, které měly mnoho sourozenců. Ostatní zájemci mohli docházet do MŠ v případě volného místa.²¹ Po roce 1949, kdy se začala zakládat jednotná zemědělská družstva (JZD), ještě více stoupla potřeba nových MŠ. Za zaměstnané matky, pracující v zemědělství, se považovaly ty, které pracovaly v JZD III. a IV. typu, zaměstnankyně slovenských státních majetků a státních traktorových stanic. Pokud se matka starala jen o domácnost nebo pomáhala manželovi v jeho podniku, nepovažovala se za zaměstna-

-
- 17 (-ský). Svojpomocou nové školy. In *Prešovské noviny*, roč. 2, 1959, č. 20, s. 1; JURÍK, Michal. Stav mimotriednej výchovy a jej problémy na Slovensku. In *Vychovávateľ*, roč. 1963/1964, s. 103.
- 18 O súčasných úlohách materských škôl. Z referátu dr. Márie Bartuškovej na I. celoštátnej konferencii o predškolskej výchove. In *Učiteľské noviny*, roč. 7, 1957, č. 50, s. 3.
- 19 BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN 1980, s. 102.
- 20 BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN 1980, s. 104-105; Zákon č. 95/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství – školský zákon (on-line 28. 8. 2020 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>); Vládní nařízení č. 195/1948 Sb. (on-line 28. 8. 2020 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-195/zneni-19480901>).
- 21 Vládní nařízení č. 195/1948 Sb. (on-line 28. 8. 2020 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-195/zneni-19480901>).

nou.²² Ke dni 30. červnu 1952 dochádzalo do MŠ v kraji 7 140 detí, z nichž pouze 1 731 mělo zaměstnanou matku, t. j. 24,2 %.²³ Od roku 1955 došlo ke změně, kdy začaly být za zaměstnané matky považovány i ty ženy, které pracovaly se svými muži – samostatně hospodařícími rolníky. Touto změnou výrazně stoupl počet dětí zaměstnaných matek na MŠ. Koncem roku 1954 mělo 1 498 docházejících dětí zaměstnanou matku, v prvním čtvrtletí roku 1955 to již bylo 3 885 dětí z 6 779 zapsaných.²⁴ Ve školním roce 1958/59 navštěvovalo MŠ v kraji 8 456 dětí, z nichž mělo 5 685 dětí zaměstnanou matku, což představovalo asi 67,2 %.²⁵

Podnět ke zřízení mateřské školy vzházel od místního národního výboru (MNV), který kontaktoval příslušný okresní národní výbor (ONV) – IV. referát školský. Ten pak žádost postoupil na krajský národní výbor (KNV) – IV. odbor školský. KNV následně rozhodl o zřízení MŠ v dané obci. MNV musely zdůvodnit potřebu školky v obci, zajistit budovu pro MŠ, ubytování pro učitelku, podat informace o umístění MŠ, stavu budovy, přiložit seznam dětí, které by do MŠ docházely. Pokud obec neměla k dispozici žádné vyhovující prostory pro provoz MŠ, nabídla alespoň pozemek na vhodném místě v obci a zavázala se zdarma vykonat určité práce na stavbě MŠ. Zřizování mateřských škol většinou úzce souviselo se vznikem JZD v obcích. Aby se do práce mohlo zapojit co nejvíce družstevníků – i žen, vznikla potřeba založit MŠ, kde by se kvalifikované učitelky odborně postaraly o malé děti ve věku od tří do šesti let a matky mohly jít bez obav do práce. Další důvody, které jednotlivé MNV uváděly pro založení MŠ, byly např. velice nízká životní a sociální úroveň většiny rodin na vesnicích, kterou by pomohla zvednout MŠ v obci. V Prešovském kraji navíc existovalo mnoho válkou buď úplně nebo částečně zničených obcí, jejichž obyvatelé byli velmi sociálně slabí a MŠ tak mohla zajistit lepší život pro jejich děti.²⁶ V obci Chmeľnica (okr. Stará Ľubovňa) žádali o zřízení slovenské školky z důvodu, že se jednalo o německou obec, rodiče mluvili s dětmi německy a ty pak měly problém se začlenit ve slovenské NŠ. Ve školce by tak získaly základy slovenštiny.²⁷ Obce v žádosti zároveň upozorňovaly KNV, že samy nemají žádné finanční prostředky na zřízení a další financování MŠ, prosily proto KNV, aby převzal náklady na zřízení MŠ.²⁸ MNV měly za úkol financovat chod mateřských škol

-
- 22 Štátny archív (ŠA) Prešov, fond Krajský národný výbor Prešov – odbor školstva a kultúry 1949 – 1960 (KNV PO OŠK), škatuľa (šk.) 36, inventárne číslo (inv. č.) 474 – 489. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1952 – Vysvetlivky.*
 - 23 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 36, inv. č. 489. *Sumáre materských škôl k 30. III. 1952 a 30. VI. 1952 v kraji Prešov.*
 - 24 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 103, inv. č. 1642. *Výkaz o MŠ v Prešovskom kraji a rozbor k štatistickému šetreniu o MŠ k 31. V. 1955.*
 - 25 *Statistická ročenka republiky Československé 1959.* Praha : Orbis, 1959, s. 399.
 - 26 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 107, inv. č. 1700-1711, 1722-1742. *Zriaďovanie MŠ v Prešovskom kraji 1950 – 1953;* šk. 155, inv. č. 2265, 2272, 2278; šk. 156, inv. č. 2284, 2290, 2295, 2298; šk. 157, inv. č. 2302, 2308, 2315; šk. 158, inv. č. 2323; šk. 159, inv. č. 2328. *Organizačné opatrenia upravujúce sieť MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja 1950 – 1955.*
 - 27 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 156, inv. č. 2298. *Organizačné opatrenia upravujúce sieť MŠ v okr. Sp. Stará Ves 1952 – 54.*
 - 28 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 107, inv. č. 1700-1711, 1722-1742. *Zriadenie jednotlivých MŠ v Prešovskom kraji 1950 – 1953;* šk. 155, inv. č. 2265, 2272, 2278; šk. 156, inv. č. 2284, 2290,

– zejména platit stravování a také dřevo na topení. Vztahy mezi jednotlivými MNV a MŠ však nebyly vždy úplně ideální. V roce 1954 v obci Lukov (okr. Bardejov), kde fungovalo JZD III. typu a do MŠ docházelo přes 40 dětí, dal tajemník MNV zrušit stravování a mnohé matky tak přestaly své děti do školky posílat. Místo toho si je braly sebou na pole.²⁹ V obci Sol' (okr. Vranov) také zrušili stravování, protože MNV na to údajně neměl dostatek financí.³⁰ Ještě horší situaci řešili v obci Lipany (okr. Sabinov), kde „bolo zistené, že predseda MNV prichádza bez povolenia na výchovnú prácu do školy, prácu kritizuje a najmä sa mieša neodôvodnene do kuchyne a robí priamo zákroky aj pri varení. Bez súhlasu riaditeľky nakúpil alumíniové hrnčeky a plechové tanieri pre deti, čo je proti predpisom“.³¹ Přímo nepřátelský postoj vůči školce zaujal MNV v Pečovské Nové Vsi (okr. Sabinov). Školku museli dočasně uzavřít, protože neměli dřevo na topení. Když konečně MNV dřevo zajistil, odmítl ho nařezat. Proto školská inspektorka nahlásila celou věc na ONV – odbor školství, aby sjednal pořádek. Podobnou situaci s neochotou financovat dřevo řešily i mnohé jiné MŠ v kraji.³² V obci Zámutov (okr. Vranov) dal tajemník MNV souhlas družstevníkům, aby přes dvůr MŠ svázeli seno a tím si krátili cestu.³³

V dubnu 1959 přijal Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) usnesení o těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání. Žáci tak měli získat již na školách větší poznatky a dovednosti pro budoucí praxi. Pro mateřské školy to znamenalo posilovat „zájem dětí o práci, o zkrášlování prostředí, v němž žijí, aby děti byly vedeny k samostatnosti a pořádku“.³⁴ Nové MŠ měly vznikat podle nároků státního hospodářství na zaměstnanost žen. Proto se měly začít zakládat podnikové MŠ a školky jednotlivých zemědělských družstev pro děti svých zaměstnanců. Tyto podniky zřízení a chod školky financovaly. O odbornou pedagogickou stránku a financování chodu a běžného provozu školek se však starala školská správa. Více závodů se mohlo dohodnout a otevřít společnou MŠ. Tímto opatřením chtěli dosáhnout nárůstu počtu zaměstnaných žen a lépe tak plnit výsledky druhého pětiletého plánu.³⁵

2295, 2298; šk. 157, inv. č. 2302, 2308, 2315; šk. 158, inv. č. 2323; šk. 159, inv. č. 2328. *Organizační opatření upravující síť MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja 1950 – 1955.*

29 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1520. *Správy z kontrol provedených krajskou inspektorkou pro MŠ v Prešovskom kraji – 1954.*

30 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1520. *Správy z kontrol provedených krajskou inspektorkou pro MŠ v Prešovskom kraji – 1954.*

31 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inspekcí vykonaných v školskom roku 1955/56 na MŠ a školských odboroch ONV krajskou inspektorkou.*

32 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inspekcí vykonaných v školskom roku 1955/56 na MŠ a školských odboroch ONV krajskou inspektorkou.*

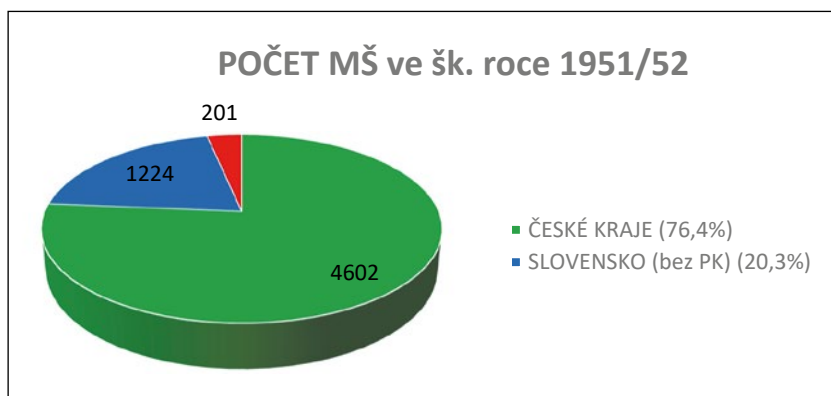
33 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 218, inv. č. 3167. *Zápisnice z inspekcí vykonaných na školách Prešovského kraja inšpektorom pre materské školy v apríli – júli 1957.*

34 ÚV KSČ. O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu. In *Pedagogika. Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, roč. 9, 1959, č. 3, s. 298–300.

35 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 354, inv. č. 5099. *Zriaďovanie závodných jasli a MŠ – návrh vládneho usnesenia Ministerstva školstva a kultúry zo dňa 26. 8. 1959.*

Sieť materských škôl v Prešovskom kraji po roce 1948

V prvom období vzniku MŠ dochádzalo do roku 1953/54 až k živelnému zakladaniu nových MŠ. Ve školskom roku 1951/52 existovalo v kraji 201 MŠ s 7 140 žákmi.³⁶

Během dvou let, do roku 1953/54, se jejich počet zvedl o 53 nových školek, na 254 MŠ s 7 585 dětmi.³⁷ Velký nárůst nových MŠ, ale také jejich postupné rušení, úzce souviselo s vývojem JZD v kraji. Do roku 1952 vzniklo v kraji 274 družstev všech typů. Jejich činnost ale neprobíhala podle plánu, v některých JZD nedostávali družstevníci žádný plat a nadřízené orgány nedokázaly družstvům nijak pomoci. V důsledku toho došlo během roku 1953 k rozpadu 213 JZD v kraji.³⁸ Tím, že matky přestaly pracovat v JZD, ztratily zájem o MŠ, kterou již dál nepotřebovaly. V tomto roce proběhla v Československu měnová reforma, kvůli které museli rodiče platit vyšší poplatky za stravu v MŠ, což také patřilo k důvodům, že přestali své děti do MŠ posílat.³⁹

Již během školního roku 1951/52 muselo více MŠ zastavit svou činnost především z důvodu malého počtu zapsaných dětí, velmi malého nebo žádného počtu zaměst-

36 Ve školském roce 1951/52 existovalo v celém Československu 6 027 MŠ s 228 782 dětmi, v českých krajích 4 602 MŠ s 172 613 dětmi a na Slovensku 1 425 MŠ s 56 169 dětmi. *Statistická ročenka republiky Československé 1959*. Praha: Orbis, 1959, s. 392-393, 395-396.

37 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 22, inv. č. 300, 305, 310; šk. 23, inv. č. 317, 322; šk. 24, inv. č. 329, 334; šk. 25, inv. č. 340, 345, 350, 355. *Evidenční listy materských škôl v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*; šk. 36, inv. č. 474-492. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1952*; šk. 88-89, inv. č. 1261-1323. *Výkazy o materských školách za rok 1954 v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*.

38 MICHNOVIČ, Imrich. K niektorým otázkam politickoorganizátorskej práce strany na východoslovenskej dedine v rokoch 1949 – 1953. In *Historický časopis*, roč. 31, 1983, č. 6, s. 888-889.

39 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 50, inv. č. 702. *Rozbor plnenia plánu výkonov materských škôl v Prešovskom kraji za III. štvrťrok 1953*; šk. 89, inv. č. 1303. *Výkazy o MŠ za III. štvrťrok 1954 v okrese Stropkov*.

náných matek a taky kvôli nezájmu ze strany rodičů.⁴⁰ K 30. dubnu 1952 se dočasně zastavila činnost na 46 MŠ.⁴¹ Kvůli špatné docházce muselo být v kraji k 1. září 1953 zrušeno dalších 25 jednotřídních MŠ a tři třídy u dvojtřídních MŠ, což představovalo asi 9,7 % z celkového počtu všech tříd v kraji. Zavření školek předcházelo rozpad JZD ve většině těchto obcí, jinde pak chyběl zájem ze strany rodičů.⁴² Stále se však zřizovaly další nové MŠ v jiných obcích. Ve školním roce 1954/55 opět klesl počet zapsaných dětí na MŠ, tentokrát o 18 % a proto se uzavřelo dalších 16 školek.⁴³ Pokud docházelo do MŠ velmi nízký počet dětí, nevyplatilo se finančně vydržovat MŠ a platit učitelku, která mohla být kvůli nedostatku kvalifikovaných učitelek zaměstnána v místě, kde docházelo dostatek dětí. KNV některým obcím doporučil zřídit raději zemědělský útulek se stravováním, kde stačilo zaměstnat pěstounku a který mohly navštěvovat děti od jednoho roku a také děti starší než šest let, které již docházely do NŠ.⁴⁴ V obci Rešov (okr. Spišská Stará Ves) klesla docházka dětí do MŠ a hrozilo tak její zrušení. MNV chtěl situaci řešit, svolal proto všechny rodiče dětí na schůzi, kde se měli vyjádřit, mají-li zájem dál posílat své děti do školky. Na schůzi však nepřišel ani jeden rodič. Z toho MNV usoudilo, že o MŠ v obci dál není zájem a ta byla následně zrušena.⁴⁵

Na některých místech nejprve KNV pozastavil školce činnost. Šlo o případy, kdy z nějakého důvodu nebyl dočasně možný provoz MŠ. Často se jednalo o zimní měsíce, protože mnohé školní budovy měly problém s vytápěním a také matky neměly přes zimu tolik práce v JZD.⁴⁶ V obci Choňkovce (okr. Sobrance) pozastavil KNV činnost MŠ z důvodu jejího nevhodného umístění. *„Obec je rozdelená potokom na dve časti a je veľmi dlhá. Časť obce, kde je teraz umiestená škola, je mimoriadne blativá a, keďže cez potok nevedú bezpečné lávky, deti z druhej časti obce musia do školy chodiť naokolo, pričom niektoré deti musia prejsť až vyše kilometra cesty. Ak by škola bola umiestená v druhej časti (menej blativej), situácia by sa opakovala, lenže v tomto prípade by veľkú vzdialenosť museli prekonávať tie deti, ktoré bývajú v tej časti obce, kde je teraz škola umiestená.“*⁴⁷

40 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 36, inv. č. 475-478; šk. 37, inv. č. 486. Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1952.

41 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 37, inv. č. 492. Rozbory plnenia plánu výkonov na materských školách za II. a III. štvrťrok 1952 v okresoch Prešovského kraja. Rozbor plnenia plánu výkonov na materských školách v Prešovskom kraji za I. polrok 1952 a za rok 1952.

42 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 55, inv. č. 842. Správa o stave materských škôl a družín mládeže v šk. roku 1953/54 v Prešov. kraji; šk. 88, inv. č. 1272. Výkazy o materských školách v okrese Svidník za I. Q 1954.

43 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1307. Krajský výkaz o MŠ v III. štvrťroku 1954 v Prešovskom kraji – súhrn.

44 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 155, inv. č. 2278. Organizačné opatrenia upravujúce sieť MŠ v okrese Michalovce 1950 – 1955.

45 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 156, inv. č. 2298. Organizačné opatrenia upravujúce sieť MŠ v okr. Sp. Stará Ves 1952 – 54.

46 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 88, inv. č. 1269, 1270. Výkaz o materských školách za I. Q 1954 v okresoch Sobrance a Stará Ľubovňa.

47 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 156, inv. č. 2295. Organizačné opatrenia upravujúce sieť MŠ v okrese Sobrance 1949 – 1954.

Od školního roku 1956/57 se již situace ustálila a docházelo k pozvolnému růstu již stabilních MŠ, které plnily svou funkci a měly dobrou docházku dětí.⁴⁸ Ve školním roce 1958/59 se na území kraje nacházelo 234 MŠ, do kterých docházelo 8 456 dětí, což představuje asi 16,5 % všech dětí od tří do šesti let.⁴⁹ Mateřské školy během celých 50. let průměrně navštěvovalo asi 14,7 % všech dětí od tří do šesti let.⁵⁰

šk. rok 1958/59	Ø počet dětí od 3 do 6 let	Děti navštěvující MŠ	Počet MŠ	% dětí navštěvujících MŠ
ČESKÉ KRAJE	600 332	184 730	4 532	30,7 %
SLOVENSKO (bez PK)	314 438	68 960	1 543	22,0 %
PREŠOVSKÝ KRAJ	51 386	8 456	234	16,5 %

Zřizovaly se tři typy MŠ – s 8-hodinovou (výchovnou), 12-hodinovou (celodenní) a 24-hodinovou (celotýdenní) péčí. V Prešovském kraji se nejvíce rozšířily MŠ s 8-hodinovou péčí. Děti zde nedostávaly stravu, svačinu si nosily vlastní, v čase oběda odcházely domů a po obědě mohly opět přijít zpět do školky. Pokud ale rodiče dětí celý den pracovali nebo vzdálenost budovy MŠ od domova neumožňovala dvojí denní docházku, měly se zřizovat MŠ s tzv. celodenní péčí. Ta trvala přibližně 10 – 12 hodin, tak, aby to vyhovovalo zaměstnaným matkám, a děti se ve školce také stravovaly. Celodenní péče mohla být na MŠ provozována pouze v případě, že se dětem zajistila strava⁵¹ a možnost minimálně dvouhodinového spánku.⁵² Bylo tedy

48 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 154, inv. č. 2248-2264. Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 31. 10. 1956; šk. 226, inv. č. 3226-3242. Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 30. 11. 1957.

49 V Prešovském kraji se rodilo každý rok průměrně 12 849 dětí (po odečtení dětí zemřelých v novorozeneckém věku a ve věku do jednoho roku). Do MŠ docházely čtyři ročníky dětí a ve školním roce 1958/59 docházelo do MŠ 8 456 dětí. *Statistická ročenka republiky Československé 1957*. Praha : Orbis, 1957, s. 49; *Statistická ročenka republiky Československé 1958*. Praha : Orbis, 1958, s. 58; *Statistická ročenka republiky Československé 1959*. Praha : Orbis, 1959, s. 66-67, 399.

50 Průměrná docházka do MŠ v 50. letech v Prešovském kraji byla 7 548,5 dětí. ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 22, inv. č. 300, 305, 310; šk. 23, inv. č. 317, 322; šk. 24, inv. č. 329, 334; šk. 25, inv. č. 340, 345, 350, 355. *Evidenční listy materských škôl v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*; šk. 36, inv. č. 474-492. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1952*; šk. 88-89, inv. č. 1261-1323. *Výkazy o materských školách za rok 1954 v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*; šk. 103, inv. č. 1626-1644. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1955*; šk. 154, inv. č. 2248-2264. *Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 31. 10. 1956*; šk. 226, inv. č. 3226-3242. *Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 30. 11. 1957*; *Statistická ročenka republiky Československé 1957*. Praha : Orbis, 1957, s. 49; *Statistická ročenka republiky Československé 1958*. Praha : Orbis, 1958, s. 58; *Statistická ročenka republiky Československé 1959*. Praha : Orbis, 1959, s. 66-67.

51 Děti dostávaly svačinu, oběd a odpolední svačinu. ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 36, inv. č. 474-489. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1952 – Vysvetlivky*.

52 Vládní nařízení č. 195/1948 Sb. (on-line 28. 8. 2020 <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-195/zneni-19480901>).

nutné zřízení vlastní kuchyně nebo zajištění společné kuchyně se školou, což představovalo v podmínkách Prešovského kraje problém – chyběly finance i možnost umístění. Podle směrnice Povereníctva školstva, vied a umení (PŠVU) z 18. dubna 1951 mohly docházet do MŠ s celodenní péčí pouze děti zaměstnaných matek, děti, o které se nestará matka, děti z mnohočetných rodin a z nezdravých bytů. Prešovský kraj nedokázal plnit plán v počtu školek s celodenní péčí. Naopak školek s 8-hodinovou péčí zde vzniklo příliš mnoho. Většinou na vesnicích, kde o to měli zájem pouze vedoucí činitelé, nikoliv samotní rodiče dětí.⁵³ Podle plánu mělo docházet k rušení nadbytečných školek s 8-hodinovou péčí nebo k jejich přetvoření na MŠ s celodenní péčí.⁵⁴ KNV přesto nezrušil přebytek těchto školek kvůli mimořádným sociálním a kulturním poměrům v kraji. Představitelé kraje usoudili, že pro východoslovenské děti, často pocházejících z velmi sociálně slabých poměrů, bude velkým přínosem i MŠ s 8-hodinovou výchovnou činností.⁵⁵

Dále existovaly ještě MŠ s celotýdenní péčí, kde děti i přespávaly. Během 50. let v Prešovském kraji vznikly dvě. První v červnu 1955 v Prešově jako VII. MŠ – v novostavbě postavené pro tento účel.⁵⁶ Ve školním roce 1955/56 měla dvě třídy – s celodenní a s celotýdenní péčí.⁵⁷ V roce 1957/58 zde fungovala také třída pouze s výchovnou péčí – tedy 8-hodinovou. Celkem školku navštěvovalo 84 dětí, z toho 21 z nich bylo zapsáno na celotýdenní péči.⁵⁸ Na jaře 1956 se otevřela MŠ s celotýdenní péčí v Michalovcích, také v novostavbě. Již v prvním roce svého provozu měla dobré vnitřní vybavení a celý personál pracoval příkladně. Ve školce se nacházely tři třídy – s 8, 12 a 24-hodinovou péčí. Docházelo celkem 65 dětí, z toho 14 na celotýdenní péči.⁵⁹ Do těchto školek rodiče přivedli své děti v pondělí ráno a vyzvedli si je až v sobotu.⁶⁰ Přijímaly se zejména děti matek, které pracovaly na noční směny a neměly doma nikoho, kdo by mohl řádně zaopatřit děti.⁶¹

Zvláštní pozornost byla věnována romským dětem. Na východním Slovensku žila početná romská menšina, která často ještě žila tzv. tradičním způsobem života. To znamenalo, že „sa vyhýbajú práci, často menia bydliská a pracoviská, žijú na úkor spo-

53 KUZNECOVOVÁ, Mária. Materské školy pred veľkými úlohami. In *Učiteľské noviny*, roč. 1, 1951, č. 16, s. 5.

54 WEISEROVÁ, M. Veľké úlohy materských škôl pri budovaní socializmu. In *Učiteľské noviny*, roč. 1, 1951, č. 13, s. 9.

55 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 37, inv. č. 490. *Okresné výkazy /sumáre/ a krajský výkaz o materských školách za kraj Prešov k 30. IX. 1952.*

56 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 103, inv. č. 1632. *Výkazy o materských školách v meste Prešov za rok 1955.*

57 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných v školskom roku 1955/56 na MŠ a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou.*

58 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 271, inv. č. 3775. *Záписы z inšpekcií vykonaných krajskými inšpektormi pre Materské školy v septembri – októbri 1957.*

59 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 218, inv. č. 3166. *Záписnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v januári – marci 1957.*

60 BILICH, Otto. Na posiedke v VII. materskej škôlke v Prešove. In *Nový život. Orgán Krajského výboru KSS v Prešove*, roč. 6, 1957, č. 27, s. 3.

61 KRIŠTOFÍKOVÁ, A. Z práce materskej školy s celotýždennou starostlivosťou. In *Materská škola*, roč. 5, 1958, č. 7-8, s. 229.

ločnosti a na nízkej životnej a kultúrnej úrovni. Nie sú ešte trvale usídlení, sústavne nepracujú...“.⁶² Vedení státu proto považovalo za důležité u dětí co nejvíce a co nejdříve omezit vliv rodiny a začít s výchovnou činností.⁶³ Mateřská škola v romské osadě vznikla v Humenném – Podskalke, kde sice matky neměly zaměstnání stabilně, ale pracovaly nárazově většinou v Humenném. Otcové našli práci v dolech nebo železárnách. Jednalo se o mnohočetné rodiny, které žily ve velmi špatných podmínkách, v chatrčích slepovaných ze dřeva, hlíny apod. Rodiče buď brali děti sebou do práce, posílali je do NŠ se staršími sourozenci nebo je nechali bezprizorně v osadě. MŠ s celodenní péčí zde vznikla v roce 1950 a zapsaných bylo 48 dětí.⁶⁴

Školky v Prešovském kraji můžeme rozdělit také podle vyučovacího jazyka. Vznikaly školky slovenské, ukrajinské i maďarské. Záleželo na přání rodičů. Jednalo se zejména o severovýchodní okresy (Bardejov, Medzilaborce, Snina, Stropkov, Svidník), kde žilo převážně rusínské obyvatelstvo a také o jižní okresy (Veľké Kapušany, Michalovce), kde se nacházela maďarská menšina. Nejvíce školek bylo slovenských, pak ukrajinských a nejméně maďarských.⁶⁵

Prešovský kraj	celkem MŠ	národnost		
		slov.	ukr.	maď.
1951/52	201	130	65	6
1952/53	220	142	68	10
1953/54	254	161	80	13
1954/55	231	153	65	15
1955/56	225	149	63	13
1956/57	226	147	64	15
1957/58	227	152	62	13

- 62 SIAKEL, Ján. Niektoré špecifické problémy výchovy mládeže na východnom Slovensku. In *Vychovávateľ*, roč. 1965/1966, s. 238.
- 63 Romské menšiny v českých zemích po roce 1945 se blíže věnovala prof. Nina Pavelčíková ve své publikaci PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 12. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004.
- 64 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 37, inv. č. 490. *Okresné výkazy /sumáre/ a krajský výkaz o materských školách za kraj Prešov k 31. XII. 1952*; šk. 107, inv. č. 1700. *Návrhy na zriadenie MŠ v Humennom – Podskalke – 14. XI. 1950*; PREDMERSKÝ, Vladimír. O výchove a vyučovaní cigánských detí – materské školy a družiny mládeže. In *Učiteľské noviny*, roč. 8, 1958, č. 50, s. 3.
- 65 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 22, inv. č. 300, 305, 310; šk. 23, inv. č. 317, 322; šk. 24, inv. č. 329, 334; šk. 25, inv. č. 340, 345, 350, 355. *Evidenčné listy materských škôl v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*; šk. 36, inv. č. 474-492. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1952*; šk. 88-89, inv. č. 1261-1323. *Výkazy o materských školách za rok 1954 v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*; šk. 103, inv. č. 1626-1644. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1955*; šk. 154, inv. č. 2248-2264. *Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 31. 10. 1956*; šk. 226, inv. č. 3226-3242. *Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 30. 11. 1957*.

Den v materské škole

Provoz školky začínal obvykle v ranných hodinách, podľa potrieb zamestnaných matek. Deti si najprve hrály pod dozom vychovatelky. Nasledovala rozcvička a potom probíhalo tzv. zamestnaní. Zde se jednalo buď o jazykovú (učení se básniček alebo čtení pohádek), hudební, výtvarnou nebo tělesnou výchovu. Důležité bylo vždy vzbudit v dětech zájem a dosáhnout stanoveného cíle. Po zamestnaní dostaly děti svačinu, před kterou si vždy umývaly ruce.⁶⁶ Pokud ve školce neměli tekoucí vodu, umývaly si děti ruce společně v jedné nádobě. Učitelka měla následně každému spláchnout ruce čistou vodou.⁶⁷ Nasledoval pobyt venku. Děti chodily na vycházky, které vždy musely mít výchovný cíl. Učitelka mohla děti zavést např. na staveniště, kde ukázala práci dělníků a poukázala jejich význam pro budování nové vlasti nebo děti seznamovala s okolím a fungováním lidově demokratického systému v jejich zemi.⁶⁸ Z vycházky se děti vracely zpět do MŠ, kde dostaly oběd a šly spát. Po spánku nasledovala opět svačina a pobyt venku až do večera. Pokud se jednalo o MŠ s celotýdenní péčí, přespávaly děti celý týden ve školce.⁶⁹ V materských školách s 8-hodinovou péčí se dětem nepodávala strava. Rodiče ráno přivedly do MŠ své děti, od 13. hodin byla přestávka na oběd, kdy děti odcházely domů na stravu a potom se ještě do MŠ vrátily. Mnozí rodiče však již své děti zpět neodváděly a tak děti navštěvovaly školku pouze dopoledne. V Bertotovcích (okr. Sabinov) odváděla děti na oběd domů učitelka.⁷⁰ Na MŠ se nemohli spoľehnout rodiče v obci Šarišské Bohdanovce (okr. Prešov). Ředitelka školky totiž vůbec nedodržovala stanovenou otevírací dobu a chodila si do práce různě, jak se jí zrovna hodilo. Matky dětí tak často se svými dětmi stály před školkou a čekaly, až ředitelka otevře. Následně měly matky v práci obavy o své děti, protože se často stávalo, že ředitelka poslala děti domů dříve, než měla a děti tak byly doma dříve než rodiče z práce.⁷¹

U některých MŠ existovala i zahrada či dvůr, kde si mohli děti hrát.⁷² Někde si děti s učitelkami vytvořili ve školce tzv. koutek živé přírody, kde vystavovali nejrozumnější přírodniny nalezené v okolí.⁷³ Seznamování dětí s děním v přírodě doporu-

66 BILICH, Otto. Na posiedke v VII. materskej škôlke v Prešove. In *Nový život. Orgán Krajského výboru KSS v Prešove*, roč. 6, 1957, č. 27, s. 3.

67 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 93, inv. č. 1431. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955.*

68 Vlastenecká výchova v materskej škole. In *Učiteľské noviny*, roč. 2, 1952, č. 1, s. 3.

69 BILICH, Otto. Na posiedke v VII. materskej škôlke v Prešove. In *Nový život. Orgán Krajského výboru KSS v Prešove*, roč. 6, 1957, č. 27, s. 3.

70 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 103, inv. č. 1633. *Výkazy o materských školách v okrese Sabinov za rok 1955. Pripojené sú rozborý o situácii v jednotlivých MŠ.*

71 BOHDANOVSKÝ, Ján. O jednej nematerskej škole. In *Pravda dediny. Okresné roľnícke noviny*, roč. 3, 1953, č. 19, s. 2.

72 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 94, inv. č. 1474. *Zápisnica z inštruktážnej kontroly na MŠ v Lekárovciach, okr. Veľké Kapušany – 1954; šk. 96, inv. č. 1555. Zápisnice z inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955; šk. 218, inv. č. 3166, 3167*

73 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 93, inv. č. 1431. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955; šk. 218, inv. č. 3166, 3167. Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v januári – júli 1957.*

čovali také přechodné učební osnovy pro MŠ.⁷⁴ Práce se považovala za jeden ze základních návyků lidského života a dbalo se na něj již v rámci výchovy na mateřské škole. Děti tak měli vykonávat jednoduché pracovní činnosti a tím si jasně uvědomit rozdíl mezi hraním a prací a získat k ní tak kladný vztah.⁷⁵ Děti z MŠ v Čirči (okr. Sabinov) pomáhaly žákům NŠ při práci na mičurinském políčku a sbíraly léčivé rostliny.⁷⁶ Děti z MŠ v Šarišských Lúkach (okr. Prešov) sbíraly pod vedením učitelky na poli mandelinku bramborovou a pomáhaly tak družstevníkům s ničením tohoto škůdce.⁷⁷

Učitelky na mnohých školkách připravovaly s dětmi kulturní program k oslavám významných výročí.⁷⁸

Většina MŠ byly tzv. jednotřídní. Zejména na vesnicích. To znamenalo, že učitelka měla v jedné třídě všechny do MŠ zapsané děti – tedy od tříletých (mnohdy i dvouleté) až po šestileté. Během předškolního vyučování tak musela rozdělit děti na dvě skupiny podle věku⁷⁹ a každá skupina měla trochu jiný program činnosti. U jiných aktivit však učitelka děti na skupiny nerozdělovala. Využívalo se pozitivního vlivu pomoci starších dětí mladším a mladší si zase brali příklad ze starších a tím posouvali své schopnosti vpřed.⁸⁰

Stav školních budov

V ideálním případě měla být budova školky „umiestená v samostatnej budove s dostatočne veľkým pozemkom k nej priliehajúcim (10 – 30 m² na jedno dieťa), aby sa dal organizovať denný pobyt detí na čerstvom vzduchu. Pozemok má byť suchý, upravený tak, aby mohla byť odvádzaná dažďová voda, s upravenými, bezprašnými cestičkami, s trávnikom, ihriskom, pieskovišťom, kvetmi, živým kútikom“.⁸¹ Uvnitř budovy se měla nacházet šatna, třída, umývárna, záchody a izolační místnost pro případ, že by se u některého z dětí objevily příznaky nakažlivé nemoci. Kuchyně musela být u MŠ s celoden-

-
- 74 FONOSOVÁ, Mária. Práca v kútiku živej prírody. In *Materská škola*, roč. 2, 1955, č. 3, s. 70–72.
- 75 O súčasných úlohách materských škôl. Z referátu dr. Márie Bartuškovej na I. celoštátnej konferencii o predškolskej výchove. In *Učiteľské noviny*, roč. 7, 1957, č. 50, s. 3.
- 76 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 93, inv. č. 1431. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955.*
- 77 Pásavka zemiaková. In *Prešovské noviny*, roč. 3, 1960, č. 29, s. 2.
- 78 Aj tí najmenší oslávili 40. výročie VOSR. In *Zemplínsky roľník. Roľnícke noviny okresu Michalovce*, roč. 7, 1957, č. 52, s. 2; MENDLOVÁ, V. – ONDREJKOVÁ M. Ako sme oslávili 1. máj. In *Materská škola*, roč. 2, 1955, č. 5, s. 137.
- 79 Mladší skupinu tvorili deti od najmenších do 4 a ½ roku, starší pak od 4 a ½ do 6 let. VÝBOŠŤOKOVÁ, Božena. Organizácia práce na jednotriednej materskej škole. In *Materská škola*, roč. 5, 1958, č. 4, s. 99.
- 80 VÝBOŠŤOKOVÁ, Božena. Organizácia práce na jednotriednej materskej škole. In *Materská škola*, roč. 5, 1958, č. 4, s. 99.
- 81 MIKLETIČ, Teofil. Niektoré aktuálne otázky hygieny v materských školách. In *Materská škola*, roč. 3, 1956, č. 10, s. 293.

ní péči.⁸² Realita však vôbec neodpovídala ideálu. Na počátku 50. let se mateřské školy v Prešovském kraji nacházely zejména v pronajatých prostorách. Jednalo se především o budovy starých šlechtických domů, na bývalých řeckokatolických farách, v konfiskovaných objektech nebo fungovaly v jedné místnosti MNV či NŠ. Pokud měla školka svou vlastní budovu, šlo často o dřevěný barák. Někdy se u MŠ nacházel také byt pro učitelku. Budovy školek většinou stály na dobře dostupném místě v obci. Jejich stav však někde nevyhovoval potřebám MŠ. Školky bojovaly např. s vlhkostí a protékáním střechy nebo se nedaly dobře vytápět.⁸³ Největší problém představovaly dětské toalety. „Záchody mali by byť samostatné pre deti a personál. Na 30 detí by mali byť 4 záchodové misy (detské), so splachovaním, dostupným pre dieťa. V materských školách, kde nie je kanalizácia, mali by byť stabilné záchody s betónovou nepriepustnou jamou, upravené tak, aby k výkalom nemal prístup hmyz.“⁸⁴ Vhodná WC se nacházela pouze na malé části školek. Jinde měli vysoké toalety pro starší děti nebo dospělé, většinou umístěné mimo budovu školky.⁸⁵ Na MŠ Ubľa (okr. Snina) byly záchody úplně zničené, bez dveří.⁸⁶ Ve Strážském (okr. Michalovce) chyběla u toalet střecha, nedaly se tak příliš dobře používat v deštivém počasí.⁸⁷ Na jedné prešovské školce, kterou navštěvovalo 60 dětí, měli pouze jedno WC.⁸⁸ Pokud se školka nacházela v soukromém domě, obvykle sdílela WC s majitelem domu. Na některých MŠ se dokonce nenacházely záchody vůbec žádné.⁸⁹

Ve školním roce 1953/54 mělo svou vlastní a vyhovující budovu pouze 19 z 254 MŠ v Prešovském kraji. Ostatní školky se stále nacházely v pronajatých budovách nebo místnostech u soukromníků, ve třídách NŠ, chyběly toalety, často se musely obejít bez dvoru nebo zahrady.⁹⁰ MŠ v Kamenici (okr. Sabinov) se nacházela na místě, které bylo za nepříznivého počasí velice špatně přístupné. V takových dnech odvedli rodiče své děti před byt ředitelky MŠ, která žáky následně odvedla do

-
- 82 MIKLETIČ, Teofil. Niektoré aktuálne otázky hygieny v materských školách. In *Materská škola*, roč. 3, 1956, č. 10, s. 293-294.
- 83 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 22, inv. č. 310; šk. 23, inv. č. 317; šk. 25, inv. č. 355. *Evidenčné listy materských škôl v okrese Humenné, Medzilaborce a Vranov*; Školstvo v Prešovskom kraji. In *Hlas ľudu*. Týždenník Prešovského kraja, roč. 5, 1949, č. 13, s. 3.
- 84 MIKLETIČ, Teofil. Niektoré aktuálne otázky hygieny v materských školách. In *Materská škola*, roč. 3, 1956, č. 10, s. 294.
- 85 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 22, inv. č. 300, 305, 310; šk. 23, inv. č. 317, 322; šk. 24, inv. č. 329, 334; šk. 25, inv. č. 340, 345, 350, 355. *Evidenčné listy materských škôl v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*.
- 86 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 25, inv. č. 340. *Evidenčné listy materských škôl v okrese Snina*.
- 87 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 23, inv. č. 322. *Evidenčné listy materských škôl v okrese Michalovce*.
- 88 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 24, inv. č. 329. *Evidenčné listy materských škôl v okrese Prešov*.
- 89 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 22, inv. č. 305, 310; šk. 23, inv. č. 317, 322; šk. 24, inv. č. 329, 334; šk. 25, inv. č. 345. *Evidenčné listy materských škôl v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*.
- 90 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 55, inv. č. 842. *Správa o stave materských škôl a družín mládeže v šk. roku 1953/54 v Prešov. kraji*.

školky a potom také domů ze školky.⁹¹ V Hanušovicích nad Topľou (okr. Giraltovce) sousedila školka s kolonií místních Romů a dvůr nebyl oplocený, což v této situaci představovalo problém.⁹² V Dubové (okr. Svidník) se před budovou školky nacházelo hnojiště a zbytky zbouraného domu.⁹³

Třídily se měly stabilně vytápět na teplotu 18 – 20 °C, na chodbách a WC stačila teplota 15 °C.⁹⁴ Staré pece obvykle nezvládly místnosti vytopit ani na tuto teplotu. MŠ Dlhé nad Cirochou (okr. Humenné) se nacházela v budově starého šlechtického domu, kde k vytápění sloužila nefunkční železná pec – v chladných dnech tak do školky docházelo minimum dětí, někdy žádné, protože v budově byla velká zima.⁹⁵ Obdobnou situaci řešili také na jiných MŠ.⁹⁶ Některé školky musely během zimních měsíců úplně zastavit svou činnost.⁹⁷ V Marhaňi (okr. Giraltovce) byly velice malé prostory a tak předsín sloužila zároveň jako dřevník, ve kterém běhali potkani.⁹⁸ Ani novostavba však nemusela představovat kvalitní podmínky pro pobyt dětí v MŠ. V Orlově (okr. Sabinov) měli v nové školce umyvadla i dětská WC, která se vůbec nepoužívala, protože budova nebyla napojena na vodovod ani kanalizaci. Strop v herně se propadl ještě během stavby, opravili ho sice, ale brzy se na něm i na stěnách opět vytvořily praskliny.⁹⁹ Problém s přívodem vody a kanalizací řešili na více MŠ.¹⁰⁰ Např. ve školce v Kamenici (okr. Sabinov) nefungovala studna a tak museli nosit vodu až z vesnice. MŠ se navíc nacházela na vzdálenějším místě.¹⁰¹ Některé obce se potýkaly s absolutním nedostatkem prostorů a proto tam nemohly být zřízené MŠ.¹⁰²

91 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 93, inv. č. 1431. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955.*

92 ŠA PO, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1555. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955.*

93 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 266, inv. č. 3701. *Výňatok zo správy o prieskume MŠ v Prešovskom kraji. 19. 7. 1958.*

94 MIKLETIČ, Teofil. Niektoré aktuálne otázky hygieny v materských školách. In *Materská škola*, roč. 3, 1956, č. 10, s. 298.

95 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1555. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955.*

96 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných v škol. roku 1955/56 na školách a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou; šk. 266, inv. č. 3701. Výňatok zo správy o prieskume MŠ v Prešovskom kraji. 19. 7. 1958.*

97 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 88, inv. č. 1269, 1270. *Výkazy o materských školách za I. Q 1954 v okresoch Sobrance a Stará Ľubovňa.*

98 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných v škol. roku 1955/56 na školách a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou.*

99 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných v škol. roku 1955/56 na školách a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou.*

100 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 93, inv. č. 1431. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955.*

101 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 103, inv. č. 1633. *Výkazy o materských školách v okrese Sabinov za rok 1955. Pripojené sú rozborý o situácii v jednotlivých MŠ.*

102 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1520. *Správy z kontrol preverených krajskou inšpektorkou pre MŠ v Prešovskom kraji – 1954.*

Dochádzka detí do MŠ

K otvorení jednej triedy MŠ byl stanoven počet minimálne 20 žáků, a průměrně mělo docházet alespoň 15 dětí. Dochádzka detí predstavovala v Prešovskom kraji veľký problém. Na mnoha miestach se nepřihlásilo 20 dětí a reálná dochádzka byla pod 10 dětí, někdy třeba jen čtyři – pět dětí.¹⁰³ S tímto problémom se potýkaly především vesnické MŠ.¹⁰⁴ Rodiče těchto dětí obvykle měli, i když pracovali v JZD, také svá vlastní hospodárství. Předškolní děti tak zůstávaly doma, kde hlídaly mladší sourozence (např. jedno – dvou leté), staraly se o drůbež nebo vykonávaly menší práce v domácím hospodárství.¹⁰⁵ V obcích, kde měli obyvatelé pravoslavnou víru,¹⁰⁶ slavili vánoční svátky až začátkem nového kalendářního roku, ještě podle starého juliánského kalendáře. Stejně tak ostatní církevní svátky. Během těchto dní také rodiče neposílali své děti do školek. V MŠ v obci Porubka (okr. Sobrance) bylo v den konání inspekce přítomných šest dětí z 28 zapsaných.¹⁰⁷ Aby stoupla dochádzka, měly učitelky pravidelně osobně navštěvovat rodiče dětí a přesvědčovat je o důležitosti předškolní výchovy.¹⁰⁸

Někdy vypukla ve školek epidemie nakažlivé nemoci, což se také negativně podepsalo na docházce. V 50. letech se běžně, téměř ve všech MŠ, vyskytovaly případy onemocnění dětí nakažlivými nemocemi. Jednalo se především o černý kašel, spalničky, infekční žloutenku, plané neštovice, spálu nebo příušnice.¹⁰⁹ Proti většině těchto nemocí se dnes děti očkují. Někdy na školek onemocnělo tolik dětí, že musel být přerušen provoz. Např. na podzim roku 1954 na 14 dní uzavřeli MŠ v Pečovské

103 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 55, inv. č. 842. *Správa o stave materských škôl a družín mládeže v šk. roku 1953/54 v Prešov. kraji.*

104 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1293, 1294, 1295. *Výkazy o MŠ v III. štvrťroku 1954 v okresoch Giraltovce, Humenné a Medzilaborce*; šk. 96, inv. č. 1517. *Podrobný plán inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji na I. štvrťrok 1955*; inv. č. 1555. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955*; šk. 218, inv. č. 3166, 3167. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v januári – júli 1957.*

105 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1293, 1298. *Výkazy o MŠ v III. štvrťroku 1954 v okresoch Giraltovce a Sabinov*; šk. 93, inv. č. 1431. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955*; šk. 103, inv. č. 1626. *Výkazy o materských školách v okrese Bardejov za rok 1955*; inv. č. 1633. *Výkazy o materských školách v okrese Sabinov za rok 1955. Pripojené sú rozborý o situácii v jednotlivých MŠ.*

106 V roce 1950 došlo ke zrušení řeckokatolícké cirkve a věřící museli přejít nuceně na pravoslaví.

107 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 218, inv. č. 3165. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v septembri – decembri 1956.*

108 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1555. *Zápisnice z inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955*; šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných v škol. roku 1955/56 na školách a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou.*

109 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 88-89, inv. č. 1261-1323. *Výkazy o materských školách za rok 1954 v jednotlivých okresoch Prešovského kraja*; šk. 103, inv. č. 1626-1644. *Výkazy o materských školách v jednotlivých okresoch Prešovského kraja za rok 1955*; šk. 154, inv. č. 2248-2264. *Výkazy o MŠ v jednotlivých okresoch Prešovského kraja k 31. 10. 1956.*

Nové Vsi (okr. Sabinov) kvôli epidemii spalničiek.¹¹⁰ Na IV. MŠ v Prešove se v prosinci 1954 rozšířila infekční žloutenka a zároveň záškrt, takže školka přerušila činnost až do konce roku.¹¹¹ Školku v Bracovcích (okr. Michalovce) postihla v září 1955 velká epidemie černého kašle, takže muselo dojít k dočasnému přerušení provozu.¹¹² Učitelky se měly blíže seznamovat s příznaky jednotlivých infekčních chorob, aby tak mohly včas předejít většímu rozšíření nemoci mezi ostatní děti.¹¹³ Děti, které docházely do MŠ, zde byly také očkované.¹¹⁴

Stávalo se, že zaměstnané matky potřebovali umístit do MŠ dítě mladší tří let. Jesle většinou fungovaly pouze ve městech. Pokud měla příslušná školka volná místa, mohla přijmout i dítě dvouleté. Takto malých dětí docházelo do MŠ jen málo, takže nebyla potřeba zřizovat nová oddělení pro mladší děti – učitelky se o dvouleté děti zvládly postarat v klasické školkové třídě.¹¹⁵ Na začátku školního roku 1954 navštěvovalo MŠ v Prešovském kraji 562 dětí mladších tří let, což představovalo asi 8,3 % všech dětí docházejících do MŠ, přibližně dvě dvouleté děti na jednu třídu.¹¹⁶ V obcích, kde neexistovala možnost školního stravování, byli zapsáni v MŠ i někteří žáci, kteří již chodili do NŠ. V MŠ se pouze stravovali, protože jejich matky se vracely pozdě domů z práce a tak oni neměli možnost se doma najíst.¹¹⁷

Učitelka z MŠ v Gregorovcích (okr. Sabinov) si ztěžovala, že mnohé děti docházejí do školky špinavé a neučesané.¹¹⁸

Během prázdnin došlo na mnoha MŠ s 8-hodinovou péčí k přerušení činnosti, v provozu zůstaly obvykle pouze MŠ s celodenní nebo celotýdenní péčí.¹¹⁹ Režim dne byl během prázdnin volnější, děti si mohly většinu času hrát podle vlastní volby. Dbalo se na to, aby se co nejvíce času trávilo venku.¹²⁰ Na vesnicích se v létě často zřizovaly tzv. zemědělské útulky, které fungovaly pouze během trvání hlavních se-

110 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1298. *Výkazy o MŠ v III. štvrtroku 1954 v okrese Sabinov.*

111 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1313. *Výkazy o MŠ za IV. štvrtrok 1954 v okrese Prešov.*

112 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 103, inv. č. 1630. *Výkazy o materských školách v okrese Medzilaborce za rok 1955.*

113 KLINDA, Ferdinand. Bojujeme proti infekčným chorobám našich detí! In *Materská škola*, roč. 3, 1956, č. 12, s. 372.

114 NOVÁK, Artúr. Detská obrna a ochranné očkovanie proti detskej obrne. In *Materská škola*, roč. 7, 1960, č. 2, s. 53.

115 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1293. *Výkazy o MŠ v III. štvrtroku 1954 v okrese Giraltovce.*

116 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1307. *Krajský výkaz o MŠ v III. štvrtroku 1954 v Prešovskom kraji – súhrn.*

117 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 37, inv. č. 484. *Výkazy o materských školách v okrese Stará Ľubovňa za rok 1952.*

118 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 103, inv. č. 1633. *Výkazy o materských školách v okrese Sabinov za rok 1955. Pripojené sú rozbor o situácii v jednotlivých MŠ.*

119 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 89, inv. č. 1292-1323. *Výkazy o MŠ za III. a IV. štvrtrok 1954 v jednotlivých okresoch Prešovského kraja.*

120 Výnos PŠVU z 15. VI. 1951, č. 19.999-II/1. *Školské zvesti. Publikáčny orgán poverenictva školstva, vied a umení*, roč. VII, 1951, seš. 13, s. 286-287.

zónných prací.¹²¹ Jejich zakladání se doporučovalo v obcích, kde existovalo JZD III. typu a mohly je navštěvovat děti od jednoho roku a také děti starší šesti let, které již navštěvovaly NŠ.¹²² Ředitelky MŠ obvykle přebíraly nad zemědělským útlukem patronát a pomáhaly tak pěstounce s prací – usměrňovaly ji, doporučovaly odbornou literaturu, půjčovaly vybavení z MŠ apod. Činnost pěstounky zemědělského útulku kontrolovali pravidelně také inspektoři školské správy.¹²³ V roce 1954 vyšla pro pracovnice útulků příručka, která všeobecně radila s provozem i výchovnou prací.¹²⁴

Personál v MŠ

Učitelka MŠ

Vzdělávání budoucích učitelek MŠ probíhalo až do roku 1950/51 na dvouletých ústavech pro vzdělávání učitelek MŠ, v různých krátkodobých kurzech a taky na pedagogických fakultách. Od 1. září 1953 studentky navštěvovaly tři roky pedagogickou školu a následně vykonaly roční řízenou praxi pro absolventky těchto škol. Mladé učitelky se na praxi umísťovaly do dobře fungujících školek, kde působila kvalifikovaná, kvalitně pracující ředitelka. Dohlížení na odbornou praxi a usměrňování mladé učitelky bylo velice důležité, aby se z nich nakonec staly opravdu dobré učitelky MŠ.¹²⁵

Od roku 1945 docházelo k živelnému zakládání nových MŠ,¹²⁶ aby se mohlo co nejvíce žen zapojit do pracovního procesu. Jako velmi důležité se ukázalo vytvoření systematického výchovného plánu, který však pro MŠ zatím neexistoval. Ještě v roce 1945 vydalo ministerstvo školství tzv. *Prozatímní pracovní program pro mateřské školy* a vznikla tak první celostátní směrnice pro výchovnou práci v MŠ. V roce 1948 vznikl nový dokument, tzv. *Pracovní program*. Skutečně významným dokumentem se ale staly až tzv. *Prozatímní osnovy pro mateřské školy* z roku 1953. Jednalo se o první skutečné osnovy. Učitelky si rozplánovaly práci s dětmi na jednotlivé měsíce a týdny.¹²⁷ „Poprvé v nich byl stanoven rozsah poznatků, dovedností a návyků, které si mají osvojit mladší a starší děti v mateřské škole. Nešlo tedy už jen o doporučený způsob práce

121 RUSNÁČKOVÁ, Mária. Pomoc materských škôl a poľnohospodárskych útulkov pri socializácii dediny. In *Materská škola*, roč. 2, 1955, č. 7 – 8, s. 197.

122 ŠA Prešov, pob. Vranov nad Topľou, fond ONV Vranov 1949 – 1954, šk. 253, inv. č. 386, 1955. *Zriaďovanie poľnohospodárskych žatevných útulkov*; (ku). Deti družstevníkov cez žatvu v materskej škôlke. In *Nový život: Orgán Krajského výboru KSS v Prešove*, roč. 4, 1955, č. 30, s. 5.

123 FONOSOVÁ, Mária. Viac pozornosti dedinským materským školám a poľnohospodárskym útulkom. In *Materská škola*, roč. 5, 1958, č. 4, s. 98.

124 KÁDNEROVÁ, Božena a kol. *Příručka pro pracovnice v zemědělských útlucích*. Praha : SPN 1954.

125 KOTOČ, Ján. K otázkam materských škôl. In *Materská škola*, roč. 2, 1955, č. 5, s. 134, 136.

126 V létě roku 1945 fungovalo na Slovensku 209 MŠ, do roku 1948 se jejich počet zpětínásobil. V českých zemích z 921 MŠ v létě 1945 se počet zčtyřnásobil. (BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN 1980, s. 106.)

127 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 55, inv. č. 842. *Správa o stave materských škôl a družín mládeže v šk. roku 1953/54 v Prešov. kraji*.

jako v dřívějších programech, ale o pevně stanovené výchovné požadavky, které měla učitelka splnit se všemi dětmi pravidelně docházejícími do mateřské školy.“¹²⁸ Podle těchto osnov se měly děti ve školce také učit, nikoli jen vychovávat. V praxi to však vypadalo tak, že učitelky se příliš soustředily na vyučování a úroveň výchovy, která je u dětí v tomto věku velmi důležitá, poklesla. Došlo ke změnám a v roce 1955 byly vypracovány *Osnovy pro mateřské školy*. Tyto osnovy sice výchovnou práci s dětmi zlepšily, učitelky se přesto intenzivněji věnovaly tomu, aby děti získaly nové poznatky. Až v roce 1960 vyšly nové *Osnovy výchovné práce pro mateřské školy*. Kladly velký důraz právě na výchovnou činnost v MŠ. K osnovám patřila také příručka *Rok v mateřské škole*, kde učitelky našly konkrétní příklady činností a úkolů během celého školního roku.¹²⁹

Kromě těchto směrnic měly učitelky navíc k dispozici pedagogický tisk. Od roku 1946 vycházel celostátní časopis *Předškolní výchova*. V letech 1954 - 1960 vycházel na Slovensku časopis *Materská škola*.¹³⁰

Na jednotřídních MŠ učitelka zastávala zároveň funkci ředitelky školky. Učitelka měla být k dětem především laskavá a přátelská.¹³¹ Ve školním roce 1953/54 pracovalo v Prešovském kraji 278 učitelek, z nichž 166 nemělo potřebnou kvalifikaci, 39 nekvalifikovaných učitelek dálkově studovalo.¹³² Mnoho MŠ potýkal nedostatek učitelek, kvůli čemuž mnohé školky zastavily svou činnost.¹³³ Aby nedošlo k zavření maďarské MŠ v Križanech (okr. Veľké Kapušany), starala se dočasně o výchovu dětí uklízečka.¹³⁴

Učitelky měly za úkol vést dokumenty školy – třídní knihu, kde vyplňovaly počty přítomných dětí a průběh výchovné činnosti. Psaly školní kroniku, organizovaly schůze Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ) a v případě školek s celodenní starostlivostí, ve kterých se podávalo jídlo, musely přesně zapisovat počty stravujících se žáků. Na každý den si učitelky psaly přípravy k výchovné činnosti. Většina z nich si je vedla poctivě. Školní inspektoři však zaznamenali i případy, kdy si učitelky psaly přípravy velice stručně nebo se připravovaly pouze na začátku školního roku.¹³⁵

128 BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN 1980, s. 107-108.

129 BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN 1980, s. 108-111.

130 BĚLINOVÁ, Ludmila – MIŠURCOVÁ, Věra. *Z dějin předškolní výchovy*. Praha : SPN 1980, s. 111-112.

131 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 271, inv. č. 3775. *Zápisy z inspekcií vykonaných krajskými inspektory pre Materské školy v septembri – októbri 1957*.

132 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 55, inv. č. 842. *Správa o stave materských škôl a družín mládeže v šk. roku 1953/54 v Prešov. kraji*.

133 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 88, inv. č. 1263, 1264, 1266, 1267, 1270. *Výkazy o materských školách za I. Q 1954 v okresoch Humenné, Medzilaborce, Prešov, Stará Ľubovňa.; šk. 89, inv. č. 1294. Výkazy o materských školách za III. štvrťrok 1954 v okrese Humenné*.

134 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 85, inv. č. 1305. *Výkazy o MŠ za III. štvrťrok 1954 v okrese Veľké Kapušany*.

135 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 56, inv. č. 858. *Zápisnica z inspekcie v Materskej škole s celodennou starostlivosťou v Snine – Vihorlat dňa 12. I. 1954; šk. 93, inv. č. 1431. Zápisnice z inspekcií na MŠ v okrese Sabinov vykonaných v máji 1955; šk. 96, inv. č. 1555. Zápisnice z inspekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955; šk. 271, inv. č. 3775. Zápisy*

V MŠ v obci Stročin (okr. Svidník) odhalila školní inspektorka případ, kdy učitelka měla již hned po obědě vyplněnou rubriku „hodnocení odpoledního zaměstnání“, které však ještě vůbec neproběhlo. Učitelka tedy vůbec nebrala vážně přesné zapisování údajů do třídní knihy.¹³⁶

Okresní odborná poradkyně a inspektoři

Některé zkušenější učitelky MŠ vykonávaly ještě navíc funkci tzv. okresní odborné poradkyně. Měly za úkol usměrňovat práci ostatních učitelek, hospitovaly na jednotlivých školkách a pomáhaly s vedením povinné dokumentace a administrativy na MŠ.¹³⁷ Měly sloužit jako opora a pomoc pro méně zkušené učitelky, které se na ně mohly obracet pro radu či pomoc.

Tak jako na NŠ, prováděly se inspekce i na MŠ. V jednotlivých okresech vykonávali inspekce okresní inspektoři pro MŠ, nad kterými stála krajská inspektorka pro MŠ, která průběžně kontrolovala školky v celém kraji. Zjišťoval se stav školní budovy a vybavení, docházka žáků, vedení dokumentů, výchovná činnost nebo se kontrola zaměřovala na osobu konkrétní učitelky – zejména studentek, které vykonávaly ve školce povinnou roční praxi. Z provedené inspekce vznikla zpráva, ve které inspektor pochválil přednosti MŠ a také sepsal nedostatky, doporučil jejich vyřešení a určil termín jejich odstranění. Inspekce se pravidelně opakovaly a kontrolovalo se plnění odstraňování chyb. Pokud se zjistilo, že učitelky závady neodstranily, mohly dostat finanční pokutu nebo jim hrozilo rozvázání pracovního poměru. Na MŠ Stakčín (okr. Snina) dostala učitelka pokutu 50 Kčs za nesplnění opatření z předchozí inspekce.¹³⁸ V Dlhém nad Cirochou učitelce hrozili propuštěním, pokud do 11 dní neodstraní nedostatky. Důvodem byly její slabě nebo vůbec nevedené přípravy a velice slabá docházka dětí, kterou vůbec neřešila.¹³⁹

Pomocný personál na MŠ – pěstounky, školnice, kuchařky

Pomocný personál, který zajišťoval správný chod školky, tvořily pěstounky, školnice a kuchařky. Na malých vesnických MŠ, kde docházelo málo dětí, působila s učitelkou většinou jen školnice. Při větším počtu dětí pracovala také pěstounka. Na MŠ s celodenní péčí byla nutnost zaměstnávat také kuchařku.

Ve školkách, kde docházel větší počet dětí, pomáhala řádné učitelce také tzv. pěstounka, která se o děti starala spíše po stránce zaopatřovací než výchovné. Pěstounky absolvovaly pouze 14-denní prázdninové politicko-odborné školení. Přesto

z inspekcií vykonaných krajskými inspektormi pre Materské školy v septembri – októbri 1957.

136 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 271, inv. č. 3775. *Zápisy z inspekcií vykonaných krajskými inspektormi pre Materské školy v septembri – októbri 1957.*

137 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1521. *Vyhodnotenie práce na MŠ do konca roku 1954.*

138 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 361, inv. č. 5193. *Zápisnica z inspekcie na MŠ v Stakčíne, okr. Snina, 13. X. 1959.*

139 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1555. *Zápisnice z inspekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955.*

bylo důležité, aby i ony své znalosti dále rozšiřovaly a prohlubovaly. S tím jim měla pomáhat ředitelka MŠ. Někdy vykonávala péstounka zároveň funkci školnice.¹⁴⁰

Školnice se ve školkách staraly především o pořádek a technický provoz. Ne vždy však odvedly kvalitní práci. Např. v MŠ Úbrež (okr. Sobrance) byl nepořádek a špína, protože školnice příliš na čistotu nedbala.¹⁴¹ Na MŠ Orlov (okr. Sabinov) se vytíralo pouze jednou za 14 dní, přičemž podle normy měla školnice vytírat podlahu alespoň dvakrát týdně.¹⁴² Školnice z MŠ v Lomničke (okr. Stará Ľubovňa) dala výpověď a od té doby ve školce nikdo neuklízela, protože MNV se nedokázal rozhodnout, kterou ze zájemkyň jmenuje do této funkce.¹⁴³ Vzorný pořádek nebyl ani na MŠ v Čirči (okr. Sabinov). Krajská školská inspektorka popsala stav ve školce takto: „*Miestnosť mat. školy bola veľmi špinavá, dlážka už dávnejšie nevydrhnutá, hračky nové a staré boli porozkladané po celej miestnosti a v každom kúte. Skrine, knižnička a telocv. náradie nevkusne rozostavené. Riad. školy hovorila že s. (súдруžka – pozn. L. G.) školníčka nechce ju poslúchať a preto školníčka s. A. G. bola hneď predvolaná na pohovor a poukázané o jej nedostatkoch. Zároveň dostala pokyny, ako má upratať, to je kedy má kúriť, zametať, vetrať, popol vyberať, prach utierať, aby po zdravotnej a estetickej stránke táto MŠ mohla vzorne slúžiť svojmu účelu. Súdr. školníčka trošku si poplakala, ale potom si priznala, že denne 4 hod. úväzok nemala splnený, a nerobila tak, ako bolo potrebné, preto sľúbila, že nápravu urobí hneď. Požiadavka od školníčky bola tá, vraj nemá metlu ani handru, takže nemôže svoju povinnosť do istej miery plniť tak, ako sa žiada.*“¹⁴⁴ Ve většině kontrolovaných MŠ však inspektorka zaznamenala vzorný pořádek i když se školky nacházely v nevyhovujících prostorech.¹⁴⁵ V obci Podolínec (okr. Stará Ľubovňa) obývala ložnici dětí školnice i se svým nemanželským dítětem. Měli tam své postele a také skříň s osobními věcmi.¹⁴⁶

140 CAPKOVÁ, M. Venujme zvýšenú pozornosť pomocnému personálu materských škôl. In *Učiteľské noviny*, roč. 2, 1952, č. 1, s. 3.

141 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 96, inv. č. 1517. *Podrobný plán inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji na I. štvrtrok 1955.*

142 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 146, inv. č. 2152. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných v škol. roku 1955/56 na školách a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou.*

143 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 218, inv. č. 3167. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v apríli – júli 1957.*

144 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 218, inv. č. 3166. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v januári – marci 1957.*

145 ŠA Prešov, fond KNV PO OŠK, šk. 94, inv. č. 1474. *Zápisnica z inštruktážnej kontroly na MŠ v Lekárovcach, okr. Veľké Kapušany – 1954; šk. 96, inv. č. 1555. Zápisnice z inšpekcií na MŠ v Prešovskom kraji – 1955; šk. 146, inv. č. 2152. Zápisnice z inšpekcií vykonaných v škol. roku 1955/56 na školách a školských odboroch ONV krajskou inšpektorkou; šk. 218, inv. č. 3166, 3167. Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v januári – júli 1957.*

146 ŠA PO, fond KNV PO OŠK, šk. 218, inv. č. 3167. *Zápisnice z inšpekcií vykonaných na školách Prešovského kraja krajským inšpektorom pre materské školy v apríli – júli 1957.*

Závěrem

Mateřské školy v Prešovském kraji se v průběhu 50. let staly důležitou součástí školského systému. Řešily především problémy s vhodným umístěním, s nedostatkem učitelek, ale také s nezájmem rodičů. Přes veškeré tyto problémy jejich význam rostl. První období živelného nárůstu počtu nových MŠ vystřídalo období velkého rušení MŠ a následně pozvolný stabilní růst od poloviny 50. let, který se již udržel i v následujících letech. S postupně měnícím se životním stylem občanů Prešovského kraje se také pozvolna měnil postoj rodičů k těmto zařízením. Na začátku sledovaného období navštěvovalo MŠ asi 13,9 % dětí od tří do šesti let. Koncem období to bylo 16,5 %. Krajský odbor školství pečlivě dbal na správný chod školek konáním častých inspekcí, které se zaměřovaly na celkový stav školek – jak výchovné činnosti tak stavem budovy a vybavení. O důležitosti instituce MŠ svědčí také velké množství zachovaných archivních dokumentů. Přesto však do konce 50. let na některých místech, především na vesnicích, zůstaly školky spíše pečovatelskou než výchovnou institucí.

Přílohy

Příloha č. 1 – Budova nově postavené MŠ v Hencovcích (okr. Vranov). ŠA PO, fond KNV PO OŠK, šk. 170, inv. č. 2379. *Projektová dokumentácia k stavbě MŠ v Hencovciach a korešpondencia týkajúca sa výstavby MŠ. 24. 3. 1947 – 18. 7. 1956.*

Príloha č. 2 – Interiér MŠ v Bukovcích (okr. Bardejov). Štátny archív Košice, fond Východoslovenský KNV v Košiciach. Komisia pre školstvo a kultúru a odbor školstva a kultúry 1960 – 69, šk. 115, inv. č. 78 (1964/65), spis č. 12. *Prehľad celkovej situácie školstva v okr. Bardejov.*

Príloha č. 3 – Tabulka – vývoj počtu MŠ v 50. letech v Prešovskom kraji.

Prešovský kraj	Počet MŠ					třídy	děti	národnost			dětí na třídu
	celkem	+ -	8h	12h	24h			slov.	ukr.	maď.	
1951/52	201		128	73	0	216	7140	130	65	6	33
1952/53	220	+19	133	87	0	242	7576	142	68	10	31,3
1953/54	254	+34	187	67	0	289	7586	161	80	13	26,2
1954/55	231	-23	170	61	0	264	6779	153	65	15	25,7
1955/56	225	-6	162	62	1	258	7276	149	63	13	28,2
1956/57	226	+1	170	54	2	269	7615	147	64	15	28,3
1957/58	227	+1	167	58	2	273	7960	152	62	13	29,2
1958/59	234	+7	chybí data			283	8456	chybí data			29,9